

## BERKUS FREDERIKAS SKINERIS (1904–1990)

Gintautas Valickas

Žymus amerikiečių psichologas, vienas iš pagrindinių neobiheviorizmo kūrėjų, B. F. Skinneris gimė 1904 m. kovo 20 d. JAV. Jau vaikystėje B. F. Skinneris mėgo konstruoti, kurti, ir šis polinkis, matyt, nulėmė ir vėlesnį jo kūrybingumą (jis sukūrė „mechaninę auklę“, „Skinnerio dėžę“, pasiūlė programuotą mokymą ir pan.).

1926 m. B. F. Skinneris baigė Hamiltono (Hamilton) koledžą, kuriame jis studijavo anglų kalbą. Po to jis rašė noveles, spausdinosi vietiniuose laikraščiuose, netgi buvo nutaręs tapti rašytoju. Tačiau greitai B. F. Skinneris atsisakė šio savo sumanymo ir susidomėjo gyvūnų ir žmogaus elgesio ypatumais. 1928 m. jis pradėjo Harvardo (Harvard) universitete studijuoti psichologiją. Čia B. F. Skinneris susidomėjo Pavlovo ir Votsono idėjomis ir 1993 m. apgynė daktaro disertaciją (Ph. D.). Vėliau B. F. Skinneris dirbo Minesotos (Minnesota) (jau čia jis išgarsėjo kaip puikus eksperimentatorius) ir Indianos (Indiana) universitetuose, o 1948 m. vėl sugrįžo į Harvardo universitetą.

B. F. Skinnerio manymu, psichologija pirmiausia turėtų tirti žmogaus elgesį bei nustatyti funkcinius ryšius tarp **stimulo** ir **reakcijos**. Priešingai negu daugelis kitų psichologų, B. F. Skinneris atkakliai tvirtino, jog žmogaus elgesio negalima aiškinti **nemiantis neapibrėžtais** bei sunkiai išmatuojamais vidiniais faktoriais (pvz., potraukiais, konfliktais ar kompleksais). Šiuos vidinius faktorius jis vadino „aiškinamosiomis fikcijomis“, kurios yra nerezultatyvus bandymas plėtoti mokslą. Kartu reikia pasakyti, jog B. F. Skinneris apskritai neneigė, kad egzistuoja vidiniai faktoriai, galintys įtakoti žmogaus elgesį. Jis tiesiog neanalizavo šių vidinių savybių, kadangi jų negalima tiksliai užfiksuoti bei išreikšti kiekybiškai. Elgesio funkcinės analizės kintamieji, jo manymu, turi būti akivaizdūs bei tiksliai ir griežtai apibūdinti. B. F. Skinneris manė, jog mums nereikėtų be reikalo analizuoti savo tam tikrų vidinių būsenų, kadangi mūsų reakcijos pirmiausia priklaus

so nuo atitinkamų aplinkos pokyčių. Kitaip tariant, dauguma mūsų elgesį dateterminuojančių faktorių glūdi aplinkoje ir jos kintamuosiuose, nors ir ne visuomet elgesį sukėlusios priežastys yra akivaizdžios neiğudusiam stebėtoju.

B. F. Skinneris teigė, jog mes galime ne tik pažinti, prognozuoti, bet ir iš dalies nulemti žmogaus veiksmus (kontroliuodami išorinės aplinkos faktorius). Šis B. F. Skinnerio noras manipuluoti žmogaus elgesiu buvo daug kam labai nepriimtinas ir susilaukė aštrios kritikos. Ta idėja, kad žmogus pats laisvai apsisprendžia, ką ir kada jam reikia daryti, kad jo elgesys atspindėtų spontaniškus vidinio pasaulio pokyčius, daugeliui psichologų atrodė gerokai patrauklesnė. Matyt, viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl B. F. Skinneris norėjo kontroliuoti žmogaus elgesį, slypėjo sudėtingose mūsų laiko realijose. Jis nurodo, jog panaudodami šiuolaikinę technologiją ir mokslo pažangą, žmonės griaua pasaulį, kuriame patys gyvena. Žmonės sukūrė atominį ginklą, kuris kelia grėsmę visai civilizacijai, iki šių dienų niekaip nepavyksta sustabdyti karų, smurto, agresijos, panaikinti diskriminacijos ir t. t. Taigi, kad ir kaip kam nors nepatiktų mintis apie žmogaus elgesio kontrolę, tačiau turbūt mes negalėsime paneigti minėtų problemų aktualumo.

Nepaprastai svarbu, kad visus elgesio dėsningumus B. F. Skinneris nustatė, remdamasis kruopščiais ir tiksliais eksperimentiniais tyrimais, o ne vien teoriniais samprotavimais. Jis nepasitenkindavo tokiomis duomenimis, kurie tik apskritai patvirtindavo iškeltas prielaidas. Jo manymu, jeigu jau egzistuoja bendri elgesio dėsningumai, tai jie turėtų būti atskleisti nepriklausomai nuo to, koks individas yra tyrinėjamas, kokius stimulus ar pastiprinimus pasirinko eksperimentuotojas.

Kalbant apie B. F. Skinnerio nuopelnus, reikėtų pabrėžti, kad jis paskatino daugybę eksperimentinių tyrimų, remiantis jo darbais, buvo sprendžiami įvairiausi praktiniai uždaviniai (pvz., gydomi psichiniai ligoniai ir žmonės, išgyvenantys įvairias psichologines problemas), tobulinamas mokymo procesas, jo operantinės technikos buvo naudojamos farmakologijos pramonėje, dresiruojant gyvūnus ir pan. Per visą savo mokslinę karjerą B. F. Skinneris gavo daug apdovanojimų ir susilaukė įvairaus pagerbimo. Pvz., jis buvo išrinktas JAV Nacionalinės mokslų akademijos nariu, gavo Amerikos psichologų asociacijos ir

tarptautines premijas už įžymius mokslinius laimėjimus, gavo įvairių mokslo medalių.

B. F. Skinneris yra daugelio straipsnių ir knygų autorius. Pagrindiniai tokie jo veikalai: „Science and Human Behavior” (1965); „Beyond freedom and dignity” (1972); „Walden Two” (1948); „About Behaviorism” (1976); „The Technology of Teaching” (1968).